

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט גבוה לצדק

בג"ץ 4247/97

בג"ץ 921/98

בפני:

כבוד השופט מ' חשין
כבוד השופטת ד' דורנר
כבוד השופט ח' אריאל

העותרים בבג"ץ: 4247/97

1. סיעת מרצ במועצת עיריית ירושלים
2. סיעת מרצ במועצת עיריית תל-אביב-יפו
3. סיעת מרצ במועצת עיריית חיפה
4. סיעת מרצ במועצת המועצה המקומית קריית-טבעון
5. סיעת טל במועצת המועצה המקומית קריית-טבעון
6. הרב נעמה קלמן-אזרחי
7. הרב אהוד בנדל
8. עמית אנטר-קרסט
9. ברוריה בריש
10. ענת פרוינד
11. עו"ד יונתן פרידלנד
12. גבריאל שביט
13. הרב כליל שלום רוזנברג
14. התנועה ליהדות מתקדמת בישראל
15. התנועה המסורתית

נ ג ד

המשיבים בבג"ץ: 4247/97

1. השר לענייני דתות
2. ראש הממשלה ויו"ר ועדת השרים שלפי חוק שירותי הדת היהודיים (נוסח משולב) תשל"א 1971-
3. ועדת השרים שלפי חוק שירותי הדת היהודיים (נוסח משולב) תשל"א 1971-
4. מועצת עיריית ירושלים
5. מועצת עיריית תל-אביב-יפו
6. מועצת עיריית חיפה
7. מועצת המועצה המקומית קריית-טבעון
8. הרבנות המקומית ירושלים
9. הרבנות המקומית תל-אביב
10. הרבנות המקומית חיפה
11. הרבנות המקומית קריית-טבעון

העותרים בבג"ץ: 921/98

1. סיעת מרצ במועצת עיריית ערד
2. מר גבריאל בחן

נ ג ד

המשיבים בבג"ץ: 921/98

1. ועדת השרים הפועלת על-פי חוק שירותי הדת היהודיים (נוסח משולב) תשל"א 1971-
2. השר לענייני דתות
3. מועצת עיריית ערד
4. הרבנות המקומית ערד

י"ג בחשוון התשנ"ט (2.11.98) ל' בחשוון התשנ"ט (19.11.98)	תאריך הישיבה:
עו"ד הרב אורי רגב עו"ד ענת בן-דור עו"ד ויקטור וינברגר	בשם העותרים בבג"ץ 4247/97:
עו"ד יהודה שפר	בשם המשיבים 3-1 בבג"ץ 4247/97:
עו"ד אסא אליאב	בשם משיבה 4 בבג"ץ 4247/97:
עו"ד רחל אביד	בשם משיבה 5 בבג"ץ 4247/97:
עו"ד משה רוזנברג	בשם משיבה 6 בבג"ץ 4247/97:
עו"ד שמואל אלטלף (לא התייצב לדיון)	בשם משיבה 9 בבג"ץ 4247/97:
עו"ד הרב אורי רגב עו"ד ויקטור וינברגר עו"ד ענת בן-דור	בשם העותרים בבג"ץ 921/98:
עו"ד יהודה שפר	בשם המשיבים 2-1 בבג"ץ 921/98:
עו"ד משה רון	בשם משיבה 3 בבג"ץ 921/98:

פסק-דין

השופט מ' חשין:

שתי עתירות הן לפנינו והשתיים עניינן בחידוש הרכביהן של מועצות דתיות. עתירה אחת (בג"ץ 4247/97) מסבה עצמה על המועצות הדתיות בירושלים, בתל-אביב, בחיפה ובקרית טבעון, ועתירה שניה (בג"ץ 921/98) סבה את המועצה הדתית בערד. מתוך ששתי העתירות עוררו שאלות דומות דנו בהן במאוחד, ואף פסק-הדין אחד הוא.

2. לאחר שקראנו את הכתובים שהונחו לפנינו ושמענו טיעונים על-פה מפי באי-כוח בעלי-הדין, החלטנו ביום 2.11.1998 לעשות מוחלטים את הצווים על-תנאי באשר לתל-אביב, לחיפה ולערד (תוך חיוב רשויות המדינה לשלם לעותרים בכל אחת מרשויות מקומיות אלו, הוצאות ושכר-טירחת עורך-דין בסך 20,000 ש"ח), והורינו כלהלן: כי העותרים מס' 8 ו-9- בבג"ץ 4247/97 (ה"ה עמית אנטר-קרטס וברוריה בריש) תהיינה חברות

המועצה הדתית הנכנסת בתל-אביב; כי העותרים מס' 10 ו-11 - באותה עתירה (ה"ה ענת פרוינד ועורך-דין יונתן פרידלנד) יהיו חברי המועצה הדתית הנכנסת בחיפה (תחת ה"ה אליעזר יגר ומשה עמר); וכי העותר מס' 2 בבג"ץ 921/98 (מר גבריאל בחן) יהיה חבר המועצה הדתית בערד תחת מר דוד אלדין. עוד הוספנו והורינו את השר לענייני דתות כי ימלא את חובתו הקבועה בסעיף 6(ב) לחוק שירותי הדת היהודיים [נוסח משולב], התשל"א-1971, ויביא לפירסום ברשומות - עד ליום 16.11.98 - את הרכביהן החדשים של המועצות הדתיות בתל-אביב, בחיפה ובערד.

באותו יום, 2.11.98, עשינו מוחלטים את הצווים על-תנאי באשר לירושלים ולקריית טבעון, והורינו את נציגי ועדת השרים שהוקמה לפי חוק שירותי הדת היהודיים להחליט סופית - עד ליום 9.11.98 - באשר ליחידים שיהיו חברים במועצות הדתיות בערים אלו.

ביום 19.11.98 - ולאחר שמיעת טענות מפי באי-כוח בעלי-הדין - הוספנו והחלטנו לעשות מוחלט את הצו על-תנאי באשר לירושלים, והורינו כי העותרים מס' 6 ו-7 בבג"ץ 4247/97 (הרב נעמה קלמן-אזרחי והרב אהוד בנדל) יהיו חברי המועצה הדתית הנכנסת בירושלים (תחת ה"ה מיכל שוחט ויוסי גיל). כן הורינו את השר לענייני דתות, כי ימלא את חובתו הקבועה בסעיף 6(ב) לחוק שירותי הדת היהודיים, ויביא לפירסום ברשומות - עד ליום 3.12.98 - את הרכבה החדש של המועצה הדתית בירושלים.

אשר לקריית טבעון: העותרים באו אל-שלהם, בהחלטתה של ועדת השרים בישיבתה מיום 9.11.98, שעה שהוחלט כי העותרים מס' 12 ו-13 בבג"צ 4247/97 - מר גבריאל שביט והרב כליל שלום רזנברג - יהיו חברי המועצה הדתית בקריית-טבעון. מטעם זה לא נדרשנו לעשות כל צו שהוא. בה-בעת רשמנו לפנינו את הצהרת בא-כוח המדינה, כי השר לענייני דתות ימלא את חובתו הקבועה בסעיף 6(ב) לחוק שירותי הדת היהודיים, ויביא לפירסום ברשומות - עד ליום 3.12.98 - את הרכבה של המועצה הדתית בקריית טבעון, כהחלטתה של ועדת השרים.

עם מתן הצווים המוחלטים הודענו כי את נימוקינו ניתן בנפרד. הגיעה עת נימוקים.

המיתווה הנורמטיבי (כללי)

3. ענייננו הוא בפירושו ובדרכי-יישומו של חוק שירותי הדת היהודיים [נוסח משולב], התשל"א-1971- (להלן נכנה אותו: חוק שירותי הדת או החוק); וביתר דיוק: בהליכי הרכבתה של מועצה דתית חדשה תחת

מועצה דתית שמלאו ימיה. שני צירים מרכזיים הם להליכי הרכבתה של מועצה דתית, וסביב השניים ינוע מעשה-המרכבה. ציר אחד הוא ציר הזמן - המועד הקבוע בחוק לחידוש פניה של מועצה דתית - ודבר המחוקק הוא (בסעיף 6(א) לחוק) כי השר לענייני דתות (להלן נכנה אותו: השר או שר הדתות) יחדש את הרכבה של כל מועצה דתית "בתום שישה חודשים מיום בחירת המועצה של הרשות המקומית". מועד זה שקצב המחוקק לחידוש הרכבה של מועצה דתית הינו מועד קשיח, ואין הוא נתון לא למשא-ומתן ולא למיקוח. המסגרת היא נוקשה ומחייבת ואין היא ניתנת לא למתיחה ולא להרחבה. עמדנו על כך בבג"ץ 2713/92 מפלגת העבודה, חולון נ' השר לענייני דתות (לא פורסם), וכך אמרנו (בפיסקה 6 לפסק-הדין):

"המחוקק אינו קובע אך על דרך הסתם חידוש הרכבה של מועצה דתית לאחר בחירות למועצת רשות מקומית, והרי מוסיף הוא וקוצב מועד לחידוש: בתום שישה חודשים מיום בחירה של מועצת הרשות המקומית. וניתן דעתנו לדבר: לשון הכתוב הוא שהמחוקק אינו מותיר שיקול דעת לשר לענייני דתות: מצווה הוא עליו לחדש את הרכבה של מועצה דתית ("יחדש") בתום אותם שישה חודשים שקצב...."

חובה זו שהוטלה על השר לחדש הרכבה של מועצה דתית, בזמנים קבועים וקצובים - ובלא להותיר כל רווח שהוא לשיקול דעת- יש בה כדי להדגיש בהדגשת-יתר את הצורך למלא אחרי דבר המחוקק בדייקנות ובלא כל הרהור וערעור. ואם כך ככלל, לא-כל-שכן שחידוש הרכבה של מועצה דתית נגזר במישרין מן ההליך הדמוקרטי של בחירות למועצה המקומית- בחירות הנערכות במועדים קבועים וקצובים מראש- והרי הרוח הדמוקרטית של חילופי שלטון מנשבת בחוזקה בהליכי חידוש הרכבה של מועצה דתית."

צר לנו, אך אף לא אחת מן המועצות הדתיות הנדונות נתחדש הרכבה במועדה, אף לא קרוב למועדה. המועצה הדתית בתל-אביב לא חודש הרכבה מאז שנת 1984 וכך אירע למועצות הדתיות בירושלים ובחיפה; המועצה הדתית בקריית טבעון לא נתחדשה מאז שנת 1990 והמועצה הדתית בערד לא נתחדשה מאז 1992. הנה-כי-כן: המועצות הדתיות בירושלים, בתל-אביב ובחיפה אמורות היו להתחדש באמצעה של שנת 1989, אך עד למתן הצו בידינו - לסופה של שנת 1998 - לא נתחדשו; המועצות הדתיות בערד ובקריית טבעון אמורות היו להתחדש במחצית הראשונה של שנת 1994, אך עד למתן הצו בידינו - לסופה של שנת 1998 - לא נתחדשו. אם כך נוהגת ממשלה וכך נוהגים שרים בממשלה במיצוות המחוקק, מה יאמרו פשוטי-עם? אם בארזים נפלה שלהבת מה יאמרו אזובי-הקיר? והיכן ימצאו אנשי-השררה כוח ועוז מוסריים לתבוע מאחרים את שאין הם תובעים מעצמם? והרי החוק אחד הוא לכל.

4. הציר השני סביבו נע מעשה-המרכבה עניינו באישה של מועצה דתית. בראשית קובע שר הדתות את מספר חברי המועצה - ובלבד שלא יעלה על מספר חברי הרשות המקומית (סעיף 2 לחוק) - ולאחר מכן נפתחים הליכי הרכבתה של המועצה.

שלוש רשויות הן בעלות-זכות להציע מועמדים לאישה של מועצה דתית פלונית, רשות-רשות ומיכסטה שלה, וארבעה שלבים הם בהליכי ההרכבה. בשלב הראשון מציעות שלוש הרשויות את מועמדיהן, וכך הן מציעות (סעיף 3(א) לחוק): שר הדתות - ומיכסתו 45%; הרשות המקומית - ומיכסתה 45%; הרבנות המקומית - ומיכסתה 10%. בשלב השני מחווה כל רשות את דעתה על מועמדיהן של שתי הרשויות האחרות "מבחינת התאמתם לשמש חברי המועצה ומבחינת ייצוגם המתאים של הגופים והעדות המעוניינים בקיומם של שירותי הדת היהודיים במקום" (סעיף 6 לחוק). שלב שלישי: נתגלעו חילוקי-דעות בין שלוש הרשויות, תכריע בהם ועדת שרים שחבריה הם ראש הממשלה, והוא היושב-ראש, שר הדתות ושר הפנים, או נציגיהם של אלה (סעיף 5 לחוק). שלב רביעי: שר משרי הממשלה רשאי לערער על החלטתה של ועדת השרים, ובערער תכריע הממשלה (סעיף 5 סיפה לחוק).

החוק צפה אפשרות כי רשות מקומית או רבנות מקומית - אחת מהן או שתיהן - לא תשתפנה פעולה בהרכבתה של מועצה דתית, ועל-כן קצב לוח זמנים לשתי רשויות אלו להציע את מועמדיהן; חדלה אחת משתי רשויות אלו ולא הציעה את מועמדיה למועד, מוסמך הוא שר הדתות להציע את מיכסת המועמדים שנועדה לאותה רשות (סעיף 3(ב) לחוק).

האחריות הכוללת להרכבתה של מועצה דתית רובצת לפיתחו של שר הדתות, ועליו הנטל להורות ולדרבן כדי שמועצה דתית תתחדש במועד שקבע המחוקק, קרא: תוך שישה חודשים מיום בחירת המועצה של הרשות המקומית שלענין. כפי שראינו, לא עמד שר הדתות (שמא נאמר: שרי הדתות לדורותיהם) במשימה זו שהוטלה עליו בידי המחוקק.

המיתווה הנומטיבי (כשירות)

6. עניינו זו הפעם בתנאי הכשירות הנדרשים לכהונה במועצה דתית, ועל-כן נרכז מבטנו עתה בנושא זה. שני תנאי כשירות הם הנדרשים ממועמדים לכהונת חברות במועצה דתית. תנאי אחד הוא תנאי הייצוגיות: חבריה של מועצה דתית אמורים לייצג באורח ראוי ומתאים גופים ועדות המעוניינים בקיומם של שירותי הדת

היהודיים במקום. אמת-מידה זו לכשירותו של מועמד לכהן במועצה דתית נקבעת בחוק אגב חוות-הדעת ההדדית של הרשויות המרכיבות מועצה דתית; וכנאמר בסעיף 4 לחוק: שלוש הרשויות מחוות-דעתן - אהדדי - על המועמדים "[מבחינת ייצוגם המתאים של הגופים והעדויות המעוניינים בקיומם של שירותי הדת היהודיים ... במקום". לשון אחר: רק פילחי-אוכלוסיה שיש להם עניין בקיומם של שירותי דת יהודיים זכאים לשלוח נציגים למועצה דתית, ואילו פילחי-אוכלוסיה שאין להם עניין בשירותים אלה אינם זכאים לייצוג במועצה דתית. על דרך הכלל ניתן לומר, למשל, כי מי שאינם-יהודים אינם "מעוניינים" (כנגזר מעקרון הייצוגיות) בקיומם של שירותי דת יהודיים, כשם שיהודים אינם "מעוניינים" - ושוב: כנגזר מעקרון הייצוגיות - בקיומם של שירותי דת לשאינם-יהודים. ראו, למשל: בג"צ 153/87 שקדיאל נ' השר לענייני דתות, פ"ד מב(2) 275, 221 (מפי השופט ברק).

בבחינתם של המועמדים לכהונה במועצה דתית, מוליך אותנו עקרון הייצוגיות - בדרך כלל - אל התפלגותה של האוכלוסיה כפי שהיא משתקפת בהצבעה שהיתה בבחירות לרשות המקומית. תוצאות הבחירות לרשויות המקומיות, "מהוות בבואה נאמנה ליחסי הכוחות בין הגופים במישור המקומי" (בג"צ 680/81 זושא לוריא נ' השר לענייני דתות פ"ד לז(1) 709, 714), ועל-כן תורכב מועצה דתית במקום פלוני, כעיקרון, על-פי הדגם של המועצה המקומית באותו מקום. ראו עוד: בג"צ 121/86 סיעת ש"ס נ' השר לענייני דתות פ"ד מ(3) 462, 466; בג"צ 5483/95, בג"צ 5655/95 חיים גינדי נ' שר הדתות פ"ד מט(5) 661, 673. מטעם זה אף הורנו המחוקק על חידוש פניה של מועצה דתית בתום שישה חודשים מיום בחירת המועצה של הרשות המקומית (סעיף 6(א) לחוק), שמועצה דתית אמורה להיות דמות-אספקלריה של המועצה המקומית. ראו והשוו: פרשת חולון, לעיל. יחד-עם-זאת, דגם ההתפלגות במועצה המקומית אינו כופה עצמו עלינו, ואפשר תידרשנה סטיות בנסיבותיו הספציפיות של מקום פלוני: פרשת גינדי, שם, 673. ראו עוד: בג"צ 313/67 אקסלרוד נ' שר הדתות פ"ד כב(1) 81, 83-84; בג"צ 65/76 סיעת הליכוד בעיריית פתח-תקווה נ' שר הדתות פ"ד ל(2) 836.

7. עיקר לענייננו עתה הוא, התנאי השני הנדרש ממועמדים לכהונה במועצה דתית. והתנאי הוא, כלשון סעיף 4 לחוק: "התאמתם [של המועמדים] לשמש חברי המועצה". סתם המחוקק, סתם ולא פירש, כיצד ייקבע אם פלוני "מתאים" הוא או אין הוא "מתאים" לשמש חבר במועצה דתית. ואולם את אשר לא קבע המחוקק קבעה ההלכה, ואת דרכה לקביעת אמות-המידה ל"התאמה" סללה תוך לימוד תכליתו של החוק ובעשותה שימוש בחומרים העושים את החוק. הנה-כי-כן, היקף פרישתו של שיקול-דעת המוענק בחוק לרשות פלונית ייקבע אגב לימוד תכליתו של החוק ופירוש הוראותיו השונות. ראו, למשל: יצחק זמיר, הסמכות המינהלית (ירושלים, תשנ"ו-1996) - כרך א' 221 ואילך, כרך ב', 740 ואילך. נושא ה"התאמה" דומה - אולי אף זהה - לנושא הצבת הגדירות לשיקול הדעת בהפעלתה של סמכות פלונית.

על דרך העיקרון נ'אמר, כי מיבחן ה"התאמה" ייגזר מאופיו של התפקיד; לאמור: התאמתו של פלוני לשמש חבר במועצה דתית ייגזר מתפקידה, ממטרתה ומאופייה של המועצה הדתית. ראו והשוו פרשת שקדיאל, שם, 237. תפקידה של מועצה דתית נקבע בסעיף 7 לחוק, ולפיו "מועצה מוסמכת לטפל בסיפוק שירותי דת"; שירותי דת, קרא: שירותי דת ליהודים. החוק לא פירט לנו אותם "שירותי דת" מה הם, אך כנלמד מתקציביהן של המועצות הדתיות ומן ההלכה, כוללים שירותים אלה רבנות ונישואין, כשרות ושחיטה, טהרת המשפחה, שירותי קבורה, שבת ועירובין ופעולות תרבות תורניות. ראו עוד: בג"צ 516/75 אורי הופרט נ' שר הדתות, פ"ד ל(2) 490, 494. מועצה דתית מוסמכת לטפל ב"סיפוק שירותי דת" (כלשון החוק), ועל-פי החוק גודרת עצמה אותה סמכות בתיקצובה של המועצה ובאחריות המוטלת עליה להספקתם של אותם שירותים.

נזכור ונזכיר: מועצה דתית אין היא גוף הילכתי בעל סמכות הכרעה בהלכה. מועצה דתית היא גוף מינהלי של הממלכה, ובתחומי אחריותה הספקתם של שירותי דת יהודיים לנדרשים לשירותים אלה. ובלשונו של המישנה לנשיא השופט אלון בפרשת שקדיאל (לעיל, שם, 237):

"השירותים, המסופקים על ידי המועצה הדתית, בעלי אופי דתי הם, אך המועצה מופקדת על סיפוקם ונתינתם בלבד ולא על איזו שהיא הכרעה הלכתית דתית בקשר אליהם..." (הדגשה במקור - מ' ח')

מועצה דתית הינה, איפוא, גוף אזרחי ולא גוף הילכתי. שירותי דת שמועצה דתית מוסמכת לספקם לנדרשים ולנזקקים לשירותים אלה, מהווים - להלכה ולמעשה - חלק מן השירותים המוניציפליים שרשות מקומית מקנה לתושביה. הגם שהדת - בתורת שכזו - אינה יודעת גבולות לא של מקום ולא של זמן, הנה שירותי הדת הינם בעלי אופי מקומי ואמורים הם להתאים עצמם לצורכיהם הספציפיים של התושבים ברשות מקומית פלונית או אלמונית. אופי פעילותה של המועצה הדתית ייקבע על-פי אופייה של הקהילה המקומית, ומכאן נדע אף מדוע אמור הרכב המועצה הדתית לשקף את התפלגותה, את מיבנה ואת צרכיה של האוכלוסיה במקום. מאופייה זה של מועצה דתית - גוף מינהלי-מוניציפלי להספקת שירותי דת - תיגזר "התאמתו" של פלוני לשמש חבר במועצה, קרא: אדם היודע, בין השאר, לעמוד נכונה על צרכי הדת של הקהילה אותה הוא מייצג ושל האוכלוסיה המקומית בכללה.

הדרישות לשירותי דת יהודיים, הגם שיש לכולן מכנה משותף אחד, משתנות הן בהדגשיהן מקהילה לקהילה, על-פי אורחות-חייה וצרכיה של כל קהילה וקהילה; הדרישות לצורכי הדת יכולות שתהיינה הטרוגניות

ותלויות בהשקפת-עולם, ואולם על המועצה הדתית לספק את צורכי הדת "לכל דורש, ללא הבדל מין, השקפת עולם, השכלה או הבחנה אחרת שהיא" (פרשת שקדיאל, שם, 237). על כך שהשקפת-עולם, כשהיא לעצמה, אין בה כדי לעשות את פלוני "בלתי מתאים" לחברות במועצה דתית, עמדה הפסיקה שוב ושוב. ראו למשל, דברי השופט אלון בבג"צ 699/89, 955, 1025 ענת הופמן נ' מועצת עיריית ירושלים; יאיר רוטלוי נ' סיעת הליכוד במועצת עיריית תל-אביב-יפו; סיעת רץ במועצת עיריית תל-אביב-יפו נ' מועצת עיריית תל-אביב-יפו, פ"ד מח(1) 678, 693:

"פסילת מועמדותם של מועמדים ... מטעמים שבהשקפת עולם אישית יש בה משום הפליה, והיא סותרת את עקרון השוויון, ודינה ליבטל".

ראו עוד והשוו: בג"צ 7237/95 שוש ערער נ' שר הדתות (טרם פורסם; בפסקה 2 לפסק-הדין); בג"צ 4733/94, 6028, 7105 פרופ' יהודית נאות נ' מועצת עיריית חיפה; גבריאל שביט נ' המועצה המקומית קריית-טיבעון; סיעת מר"צ במועצת עיריית ירושלים נ' מועצת עיריית ירושלים, פ"ד מט(5) 111, 119; בג"צ 3551/97 ד"ר ג'ויס גילה ברנר נ' ועדת השרים (טרם פורסם; בפסקאות 10 ו-11 לפסק-הדין).

מתוך שירותי הדת שמועצה דתית אמורה לספק, נדע כי חברי המועצה אמורים לשקף - מבחינת "התאמתם" האישית - את דרישותיהם של חברי הקהילה, דרישותיהם השונות, לשירותי דת. כשם שחברי הקהילה אין הם זהים בהשקפת עולמם ובטיב שירותי הדת שהם נדרשים להם, כן יהיו חברי המועצה; ולא יהא זה תנאי-כשירות להיותו של פלוני חבר מועצה דתית, שהשקפת עולמו תהא השקפת-עולם פלונית. השקפת עולם אחידה אינה תנאי-כשירות לחברות במועצה דתית, והימנותו של פלוני עם "זרם" זה או אחר ביהדות - או השתייכותו לקהילה יהודית זו או אחרת - לא תבוא במנין ה"התאמה". כל ישראל אחים; כל ישראל חברים; כל ישראל זכאים לשירותי דת, איש-איש בדרכו; וכל קהילה יהודית בישראל זכאית, על דרך העיקרון ובכפוף למיספרם המוגבל של חברי המועצה, כי קולה יישמע במועצה הדתית מפי נציגיה-שלה.

9. עד כאן - על דרך השלילה, לאמור: השקפת עולם - באשר היא - לא תפסול פלוני מהיותו חבר במועצה דתית. יחד-עם-זאת, לא נוכל להעלים עין כי במועצה דתית יהודית ענייננו, קרא: בגוף האמור לספק שירותי דת-יהודיים. ניתן להניח, איפוא, כי חייבת שתהא זיקה כלשהי בין חבר המועצה לבין הדת היהודית. השאלה אינה אלא מה תהא עוצמתה של אותה זיקה, ואימתי נאמר כי זיקה לדת בעוצמה מסויימת אין די בה כדי להעמיד קשר-של-התאמה בין פלוני לבין תפקידיה של מועצה דתית-יהודית. גם על נושא זה עמדה ההלכה, בהציבה על דרכנו תמרורי-הנחייה. בבג"צ 191/64 אלבז נ' שר הדתות, פ"ד יח(4) 603, 610, לימדנו השופט ברנזון כי "כל מועמד חייב להיות בעל שתי סגולות" והראשונה שבהן היא סגולה: "אישית, שהוא איש דתי או לפחות אינו אנטי-דתי". אנו ענייננו הוא ב"לפחות", שהרי על "איש דתי" בוודאי לא יימצאו חולקים כי כשיר הוא

לשמש כחבר במועצה דתית. אדם "אנטי דתי" לא יהא ראוי לשמש כחבר במועצה דתית, ובאומרו "אנטי דתי" מכוונים אנו לאדם העוין את הדת ואת שירותי הדת, אדם המבקש למנוע הספקתם של שירותי דת לנדרשים לשירותי דת (כשאני לעצמי, תמהני אם אדם מעין-זה ירצה בכלל לכהן כחבר במועצה דתית).

הדברים פשוטים ונלמדים הם מאליהם: החוק מבקש כי יינתנו שירותי דת ליהודים, והרי זו תכליתו; היעלה על הדעת כי נביא אל מנין חבריה של מועצה דתית אדם שיקום עליה להכריתה? ואולם לא הרי מי שאינו דתי כהרי מי שהוא אנטי-דתי; שמא נדייק: לא הרי אדם שאינו שומר-מיצוות כהרי מי שהוא אנטי-שומר-מיצוות. לא החוק ולא ההלכה, לא זה אף לא זו, השניים אינם מציבים תנאי-מוקדם כי חבר מועצה דתית יהיה אדם שומר-מיצוות ("דתי"). גם מי שאינו שומר מיצוות כסידרן וכהילכתן יכול שיידרש לשירותי-דת - כך הם, למשל, "אנשי ראש-השנה ויום הכיפורים" - ובוודאי אמורים דברים באותם שירותי-דת המחייבים את הכל על-פי חוק (כגון שירותי-נישואין). אמנם כן: גם מי שאינו שומר מיצוות נדרש לשירותי דת, וממילא נאמר כי נציגיו עשויים להיות "מתאימים" לשמש בכהונה במועצה דתית. עמד על ההלכה השופט מצא בפרשת ברנר, באומרו (בפיסקה 10 לפסק-הדין):

"בבחירת מועמדי הרשות המקומית להרכב המועצה הדתית שבתחומה חייבת מועצת העיריה (או המועצה המקומית) להגביל את עצמה לשני נושאים: עקרון הייצוג ומבחן ההתאמה האישית. ... מבחן ההתאמה האישית מורה, כי המועמד לחברות במועצה הדתית אינו חייב להיות דתי, או בעל כישורים הלכתיים, אלא די כי לא יהיה 'אנטי דתי' וכי יהיה בעל עניין חיובי בקיומם של שירותי הדת."

בהקשר זה נזכיר עוד דברים שאמר בזמנו השופט חיים כהן, ולפיהם "[...] הכשירויות והכישורים לפי חוק זה [חוק שירותי הדת היהודיים] צריכים להיקבע לפי אמות-המידה החילוניות ...": בג"צ 568/76 הרב יצחק מאיר חרל"פ נ' ועדת השרים פ"ד לא(1) 678, 680.

10. נוסף ונזכיר כי שני מיבחנים אלה שהזכרנו - מיבחן הייצוג ומיבחן ה"התאמה" - הינם המיבחנים היחידים ואין-בילתם לכשירותו של פלוני לשמש כחבר במועצה דתית. מועמדותו של פלוני חייבת שתעמוד בשני מיבחנים אלה, ואסור לה שתיבחן בכל מיבחן אחר שהוא.

11. למותר לומר - הדברים מסתברים מאליהם - כי שיקול זה של התאמה-כשירות לחברות במועצה דתית, ואיתו מיבחני ההתאמה עצמם, יחולו על כל השלבים שמעשה-המרכבה יכול שיעבור דרכם. כך יהיה לעת בחירת המועמדים לכהונה בידי כל אחת משלוש הרשויות המרכיבות מועצה דתית; כך יהיה לעת חוות-הדעת

ההדדית; כך יהיה לעת הכרעתה של ועדת השרים בשיבתה לערעור; וכך יהיה לעת הכרעתה של הממשלה בשיבתה לערעור על החלטתה של ועדת השרים. ראו והשוו: פרשת ברנר, שם, בפסקה 11 לפסק-הדין; פרשת שקדיאל, שם, 231.

12. דבר אחרון: סיעה במועצתה של רשות מקומית זכאית, על דרך העיקרון, כי מי שהוצע על-ידי כנציגה - ולא נפסל מטעמים לגיטימיים - ייבחר לחברות במועצה הדתית. בשיבתה לערעור אין ועדת השרים - וכמותה הממשלה - רשאיות להחליף כראות עיניהן מועמד של סיעה במועמד אחר. על חובת מועצתה של רשות מקומית לאשר מועמדיה של סיעה מבין סיעות המועצה אמר השופט מצא בפרשת נאות, שביט וסיעת מר"צ במועצת עיריית ירושלים, שם, 122-123:

"בחירת הנציגים המוצעים נתונה לסיעות השונות. שאלת השקפתו האישית בנושאי הדת של מועמד המוצע על-ידי סיעה, והשאלה מה זיקתו הדתית או מידת דתיותו של הציבור ממנו הוא בא, עשויות להיות מעניינה של הסיעה המציגה את מועמדתו, אך אינן מעניינם של חברי מועצת הרשות המקומית שלפניהם עומד הוא לבחירה. אלה רשאים לבדוק רק את שאלת התאמתו האישית, ואם לא מצאו עילה מוצדקת לפוסלו, חייבים הם לאשר את בחירתו."

זה דין בתוככי מועצתה של רשות מקומית, ואותו דין עצמו יחול על כל אחד ואחד מן השלבים בהרכבתה של מועצה דתית.

13. עד כאן - התשתית הנורמטיבית עליה נבנה את הכרעתנו. נעבור עתה ונעמוד על עיקרי העובדות שלעניין - בכל אחת ואחת מן הרשויות המקומיות שלפנינו - ונחיל עליהן את הדין שלעניין.

אשר לתל-אביב

14. הרכבה של המועצה הדתית בתל-אביב הוא אותו הרכב שנקבע לאחר הבחירות שהיו למועצת העירייה בשנת 1983. החוק הטיל חובה על שר הדתות לחדש את הרכבה של המועצה הדתית גם לאחר הבחירות שהיו בשנת 1989 גם לאחר הבחירות שהיו בשנת 1993, אך השר (שרי הדתות לדורותיהם) לא עמד בחובתו זו. אכן, אמת היא שהמחדל - מחדל כבד - לחדש את הרכבה של המועצה הדתית רובץ לפיתחה של מועצת העירייה אף-היא; אך מדברים אנו בעיקר במחדלו של שר הדתות, הואיל ועליו הטיל החוק את נטל

הרכבתה של מועצה דתית, תוך שהוא מצייד אותו בכלים לדילוג על מהמורות שמועצתה של רשות מקומית עלולה להניח על דרכו.

15. בשנת 1989 בחרה מועצת עיריית תל-אביב בנציגיה למועצה הדתית, תוך שהיא פוסלת את מועמדותם של אותם מועמדים שלא נימנו עם הזרמים הלא-אורתודוקסיים ביהדות. הסיעות שראו עצמן נפגעות עתרו לבית-המשפט הגבוה לצדק, ובית-המשפט החליט ביום 26.1.94, כי "פסילת מועמדותם של מועמדים אלה מטעמים שבהשקפת עולם אישית יש בה משום הפליה, והיא סותרת את עקרון השוויון, ודינה ליבטל" (פרשת הופמן, רוטלוי וסיעת רץ, לעיל, שם, 693). בית-המשפט ביטל את החלטתה של מועצת העירייה לפסול את המועמדים העותרים באותה עתירה, והחזיר את שאלת הבחירה במועמדים לדיון מחודש בעירייה.

חלפה-עברה שנה ומועצת העירייה בחרה בגב' עמית אנטר-קרסט ובגב' ברוריה בריש - העותרות מס' 8 ו-9 בתיק בג"צ 4247/97 שלפנינו - כמועמדות לכהונה במועצה הדתית.

עתה עיכב שר הדתות את הגשת רשימת מועמדי-שלו, ורק בהמרצת עתירה לבג"צ (בג"צ 5587/95) מילא את חובתו. העיכובים רדפו אלה-את-אלה ולא נשחית מילים על תיאורי הדברים.

16. לימים הועבר הטיפול בנושא לוועדת השרים. בישיבתה של ועדת השרים מיום 1.6.98, התנגד מר שמואל גפן, נציג העירייה, למועמדותה של הגב' אנטר-קרסט, ואלה היו טעמיו:

"מדובר במועמדת לא מאמינה, אינה בעלת השקפה דתית כלשהיא ואף לא הגיעה לפגישה עם הרב שהזמין אותה אליו."

(דרך אגב: גב' אנטר-קרסט היתה מועמדת מטעם העירייה. תמוה איפוא בעיניי כיצד זה שנציג העירייה, דווקא הוא, התנגד למועמדותה. תמיהה היא ותהי לתמיהה).

לסוף, בישיבתה מיום 18.10.98, החליטה ועדת השרים (לענייננו) כך:

"הרשימה מאושרת למעט שתי נציגות מרצ, הגברות בריש ואנטר, אשר לא הסכימו לפגוש בשעתו את רב העיר ז"ל ובכך הביעו זלזול וחוסר רצינות וביטאו את השקפתן האנטי דתית. סיעת מרצ תתבקש למסור לוועדה שני שמות של מועמדים אחרים תוך 7 ימים והתאמתם האישיית תיבחן."

פירוש: מועמדותן של הגב' אנטר-קרטס ובריש נפסלת הואיל ולא הסכימו לפגוש בשעתו את רב העיר "ובכך הביעו זלזול וחוסר רצינות וביטאו את השקפתן האנטי דתית".

מתוך המיסמכים שהוצגו לפנינו למדנו לדעת כי רבה של תל-אביב ביקש, אמנם, לפגוש את המועמדים לחברות במועצה הדתית, אלא שההזמנות אשר נשלחו אל העותרות לפנינו לא הגיעו כלל ליעדן. יתר-על-כן: נראה כי הזמנה נשלחה רק לגב' אנטר-קרטס אך לא לגב' בריש. בין כך ובין אחרת, החלטתה של ועדת השרים בנויה על בלימה וקורסת היא מאליה. ואמנם: כיצד ניתן לבנות החלטה על פגישה שלא היתה שעה שהעותרות לא ידעו כלל על פגישה מיועדת? העותרות לא ידעו כלל על פגישה מיועדת, וממילא לא ניתן להדביק בהן לא "זלזול" ולא "חוסר רצינות"; ובודאי אין לייחס להן השקפה "אנטי דתית".

משהופרך הטעם האחד להחלטתה של ועדת השרים, בטלה מאליה ההחלטה עצמה, והעותרות מס' 8 ו-9 - בבג"צ 4247/97 ראויות שתהיינה מועמדות לכהונה במועצה הדתית של תל-אביב-יפו. אשר לנושא השקפת עולמן של הגב' אנטר-קרטס ובריש - באשר הוא: בנושא זה דיברנו למעלה, ובמקום זה נוסיף אך זאת, שלא נמצא לנו כי נתקיים בהן, או באחת מהן, תנאי-פסול של היותן "אנטי-דתיות".

אשר לחיפה

17. עניינה של חיפה דומה לעניינה של תל-אביב. הרכבה של המועצה הדתית בחיפה הוא אותו הרכב שנקבע לאחר הבחירות שהיו למועצת העירייה בשנת 1983. גם כאן כשלו שרי הדתות לדורותיהם לעשות את שהטיל עליהם החוק, אך גם כאן רובץ המחדל לפיתחה של מועצת העירייה אף-היא.

18. הבחירות למועצת העירייה בחיפה נערכו ביום 2.11.93, וכקבוע בסעיף 6(א) לחוק אמורה היתה המועצה הדתית בהרכבה החדש לעמוד על רגליה לאחר שישה חודשים, ביום 2.5.94. והנה, רק ביום 9.8.94 התכנסה מועצת העירייה לדון ברשימת מועמדיה, והחליטה לפסול את מועמדי סיעת מר"צ במועצה, הגב' ענת פרוינד ועורך-דין יונתן פרידלנד (העותרים מס' 10 ו-11 בבג"צ 4247/97). על החלטת פסילה זו הוגשה עתירה לבית-המשפט הגבוה לצדק (פרשת נאות, שביט וסיעת מר"צ במועצת עיריית ירושלים, לעיל), ולסופו של דיון החליט בית-המשפט (ביום 1.1.96) כי "פסילתם של מועמדים אלה התבססה אך ורק על שיקולים הקשורים בהשקפת עולמם, אשר ביטאו הפליה פסולה ושלחברי המועצה אסור היה להתחשב בהם." עקב כך החליט

בית-המשפט לבטל את החלטתה של מועצת עיריית חיפה ולהכריז על מועמדיה של סיעת מר"צ (העותרים מס' 10 ו-11 הנ"ל) "כעל מי שנבחרו כמועמדים מוצעים מטעם מועצת העיריה, לחברות במועצה הדתית".

19. מאז החלטה זו ועד להגשתה של העתירה שלפנינו - למיום 1.1.96 ועד ליום 9.7.97 - לא עשה שר הדתות דבר וחצי-דבר לחידוש הרכבה של המועצה הדתית בחיפה. לא זו בלבד, אלא שלא השר ולא עוזרו אף לא טרחו להשיב לפניות רבות ותכופות שהופנו אליהם. גם מועצת עיריית חיפה תרמה את חלקה לשיהוי הכבד, שכן רק ביום 11.12.96 טרחה להעביר לשר את רשימת מועמדיה.

20. הרבנות המקומית נתבקשה לחוות דעתה על המועמדים מטעם מועצת העירייה (לאחר הצו המוחלט), ובתגובה על-כך שלחה הרבנות לגב' פרוינד ולעורך-דין פרידלנד שאלון בו נתבקשו להשיב בכתב על שאלות שעניינן אורח חייהם. הנה מיקצתן של השאלות (מתוך ארבע-עשרה שאלות):

5. האם הנך מרבה לסעוד מחוץ לבית?

6. האם הנך מקפיד על תעודת כשרות?

7. בעת עריכת קניות הנך קונה מכל הבא ליד או בודק את תוכן המוצרים?

8. מה הנך נוהג לבדוק בעת קניית מצרכי מזון?
.....

11. אם ביהכנ"ס בו אתה נוהג להתפלל אינו נמצא באיזור מגורך, כיצד אתה מגיע אליו בשבתות ובחגים? ...

13. האם הנך נוהג לבקר בשבתות ובחגים במופעי תרבות, כגון: קונצרטים, סרטים, תיאטרון, ים, כדורגל? "

מר פרידלנד לא השיב לשאלון, ואילו הגב' פרוינד ענתה תוך שהיא מוחה על השאלות (ובלשונה: "איני נמנעת מלענות עליו [על השאלון], למרות שאני רואה אותו במורת-רוח ויש בו טעם לפגם כיוון שהוא מהווה חדירה שאינה ראויה ואינה מקובלת לפרטיותי...").

21. ועדת השרים נדרשה לנושא, ובישיבתה מיום 18.10.98 הודיעו הרב האשכנזי לחיפה, הרב שאר-ישוב הכהן, ועימו נציג הרב הספרדי, כי לא יאשרו את מועמדותם של מי שלא השיבו על השאלון. עורך-דין שפר, סגן פרקליט המדינה, נכח בישיבה וחיווה את דעתו כי המועמדים רשאים היו שלא להשיב לשאלונים

שנשלחו אליהם שכן אותם שאלונים הכילו שאלות שהן בגדר חדירה לצינעת הפרט. ועדת השרים לא קיבלה את חוות-דעתו של עורך-דין שפר. תחת זאת נענתה לרבנות המקומית, וכך החליטה:

"חברי הוועדה מקבלים את דברי הרבנים ומחליטים לפסול את אלו אשר לא ענו ולא הגיבו כלל על השאלון ובכך הפגינו, לדעתם, את חוסר רצינותם ואת זלזולם"

כך נפסלה מועמדותו של עורך-דין פרידלנד. אשר לגב' פרוינד, כך מלמד אותנו פרוטוקול ישיבת הוועדה:

"הגב' ענת פרוינד ענתה על השאלון ומתשובותיה עולה כי הנ"ל מגיעה במכונית לבית הכנסת בשבת ובחגים, יש לה זיקה חיובית לאוכלי כשר, אך היא באופן אישי אינה מקפידה בכך. על סמך תשובותיה הרבנים מתנגדים למינויה.

יהודה שפר - מזכיר שוב כי על פי הפסיקה, המועמד צריך להיות דתי או לפחות שאינו אנטי דתי. אין לפסול אדם בשל השקפותיו. אילו התרשמו הרבנים כי הגב' פרוינד מעוניינת להרוס אז יש בסיס להתנגדות, אך לא נהוג לשאול כיצד אדם נוהג בביתו ועל פי תשובותיה, ספק אם יש עילה להתנגדות.

משה ליאון- מקבל את דעת הרבנים בעניין הגב' ענת פרוינד ומגדירה כאנטי דתית. (ההדגשה במקור - מ' ח")

כך נפסלה, איפוא, גם מועמדותה של הגב' פרוינד. ועדת השרים הוסיפה והחליטה כי תחת ה"ה פרוינד ופרידלנד יבואו ה"ה אליעזר יגר ומשה עמר. החלפת מועמדים זו, לא היתה על דעתה של סיעת מר"צ בחיפה (אותה סיעה שמועמדים אלה אמורים היו לייצגה).

האם החלטתה של ועדת נציגי השרים החלטה ראויה היא? בעניין זה יש להבדיל בין ההחלטה באשר לעורך-דין פרידלנד לבין ההחלטה באשר לגב' פרוינד.

22. אשר לעורך-דין פרידלנד: לדעתי צדק עורך-דין שפר באומרו כי עורך-דין פרידלנד - כמוהו גב' פרוינד - נשאלו שאלות שהן בגדר חדירה לצינעת הפרט, וכי מטעם זה בלבד רשאים היו המועמדים שלא להשיב לשאלות שנשאלו. יתר-על-כן: השאלות בעיקרן לא היו רלבנטיות כלל על-פי מיבחני ה"ה התאמה" לכהונה במועצה דתית. המיבחן העיקרי לפסילה הוא, כפי שראינו, היותו של מועמד "אנטי דתי"; ולא נמצא לנו כי השאלות נסבות כלל על נושא האנטי-דתיות. מר פרידלנד יכול שיהא לו עניין לגיטימי בשירותי הדת גם אם נוסע הוא בשבת וגם אם נוהג הוא לבקר בשבתות במופעי תרבות (אם נדבר אך בשתיים מתוך השאלות שהבאנו). גם לו השיב מר פרידלנד לכל השאלות שלא כפי שהרבנות היתה מבקשת כי ישיב - וגם אם נתעלם מן הפלישה

הבוטה לפרטיותו של אדם - גם אז לא ידענו מה בין אותן תשובות לבין התאמתו לשמש כחבר במועצה הדתית על-פי ההלכה שנקבעה זה-מכבר. השאלות כולן נסבות הן על קיום מיצוות כשרות ושבת - מיצוות ראויות ומכובדות לעצמן - אך אין באלו כדי להכריע בשאלה אם פלוני כשיר - או אינו כשיר - להיותו חבר במועצה דתית. השאלות אינן איפוא ממין העניין, וממילא לא נתחייב עורך-דין פרידלנד כלל להשיב עליהן.

ארחיק לכת ואוסיף: אני נכון לצאת מהנחה - הנחה שאינני בטוח כלל בנכונותה, ומטעמים שלא ארחיב בהם - כי רב העיר רשאי היה להזמין את מועמדי העירייה לשיחה כדי לעמוד על "התאמתם" לשמש כחבריה במועצה הדתית. ואולם לא אסכים כי רב העיר ישלח "שאלון" למועמדים, כדי שיוכל לבחון את תשובותיהם ולעמוד על כישוריהם. מועמדי העירייה הינם אנשים בוגרים, אנשים מכובדים בקהילתם, ומייצגים הם קהילה ששלחה אותם להביא את דברה למועצה הדתית. אין הם דרדקים העומדים לפני רב העיר כתלמיד העומד לפני רבו לשמשו. שאלון שולח מעסיק למי שמבקש להעמיד מועמדותו למשרה פלונית, ואילו מועמדי העירייה אינם מבקשים להיות מועסקים ברבנות המקומית. דומני שהנימוס והכבוד חייבו את הרבנות המקומית לנהוג אחרת, וכשאי לעצמי מטעם זה בלבד לא הייתי זוקף לחובתו של עורך-דין פרידלנד את התעלמותו מן השאלון. בין כך ובין אחרת, העובדה שעורך-דין פרידלנד לא השיב לשאלון, אין לזוקפה לחובתו. החלטתה של ועדת השרים לפסול את מועמדותו של עורך-דין פרידלנד הינה החלטה שגוייה ודינה ליבטל ולעבור מן העולם.

23. אשר לגב' פרוינד: כל דברים שאמרנו על עורך-דין פרידלנד ייאחזו בגב' פרוינד, וביתר-שאת. גב' פרוינד, כפי שלמדנו מתשובותיה לשאלון, הינה פעילה במיגוון של פעולות קהילתיות, ושירותי הדת, כדבריה, קרובים לליבה:

"ענייני הדת קרובים לליבי וחשוב לי לקדם את היהדות, החיים היהודיים והמשמעות של היות יהודי על פי העקרון של 'הרבה פתחים למקום' ברוח טובלנית ופלורליסטית."

זאת ועוד: הגב' פרוינד, כדבריה, מקפידה להתפלל בבית-כנסת, ופוקדת היא לעתים קרובות את בית-הכנסת "אור חדש" של התנועה ליהדות מתקדמת. מוסיפה הגב' פרוינד ומעידה על עצמה, כי מקבלת היא את העיקרון של קיום ההלכה היהודית בחיי היחיד "על פי דרכי ואמונתי, כחברה פעילה בתנועה ליהדות מתקדמת בישראל".

אחרי כל אלה, כיצד יאמרו האומרים על גב' פרוינד כי "אנטי-דתית" היא כפירושו של צמד-תיבות זה בהלכה? אמת נכון הדבר: הגב' פרוינד אינה הולכת בדרכי הרבנות האורתודוקסית, אך באמירה זו כשהיא לעצמה אין כדי לפסול לא את דרכה ולא את זכותה להיות חברה במועצה הדתית ולייצג את עמדת שולחיה.

אכן, החלטה של ועדת נציגי השרים עומדת בסתירה בוטה להלכה שנקבעה בבית משפט זה - לא פעם ולא פעמיים - ודינה ליבטל ולעבור מן העולם.

ירושלים

24. זו לנו הפעם הרביעית שנדרשים אנו לחידוש הרכבה של המועצה הדתית בירושלים; והמועד לטעות בל יטעה: לחידוש הרכבה של אותה מועצה עצמה.

25. הרכבה של המועצה הדתית לירושלים חודש לאחרונה בשנת 1984. הבחירות שהיו למועצת העירייה בשנים 1989 ו-1993- הותירו, כמסתבר, אך רושם מעט על מי שאמורים היו לעשות לחידוש הרכבה של המועצה הדתית - שר הדתות ומועצת העירייה - וכך היגענו עד הלום. נחזור מעט לאחור ונתאר מיקצת מן האירועים שהיו.

26. ראשיתה של המחלוקת היתה בשנת 1989. סיעת רצ-שינוי במועצת העירייה זכאית היתה להציע שניים מתוך ארבעה-עשר מועמדיה של העירייה למועצה הדתית, ואולם כל שישה המועמדים שהציעה - לבחירה בשניים מהם - נפסלו בידי מועצת העירייה. טעם הפסילה: השקפת עולמם האישית של השישה, השקפת-עולם שאינה אורתודוקסית. על כך עתרה הסיעה ועתרו השישה לבית-המשפט הגבוה לצדק, ובית-המשפט החליט כי "פסילת מועמדותם של מועמדים אלה [ובהם השישה] מטעמים שבהשקפת עולם אישית יש בה משום הפליה, והיא סותרת את עקרון השוויון, ודינה ליבטל" (פרשת הופמן, רוטלוי וסיעת רץ במועצת עיריית תל-אביב-יפו, לעיל, שם, 693). אשר לשורה האחרונה, כאן החליט בית-המשפט כי "ההצבעה ... במועצת עיריית ירושלים ... שדחתה את מועמדותם של [השישה] מלשמש כחברים במועצה הדתית ... בטלה, והדיון וההצבעה בנושא בחירת המועמדים למועצה הדתית צריך שייערכו מחדש ..." (שם, 697).

פסק-הדין ניתן ביום 26.1.94, וכעשרה חודשים לאחר מכן החליטה מועצת העירייה לפסול שישה מועמדים נוספים - מועמדים חלופיים - שהוצעו בידי סיעת מרצ. בשישה אלה היו העותרים מס' 6 ו-7 - בבג"ץ 4247/97 לפנינו, הרב נעמה קלמן-אזרחי והרב אהוד בנדל. בעקבות החלטה זו הוגשה עתירה נוספת לבג"ץ - עתירה שניה - וגם זו הפעם החליט בית-המשפט לפסול את החלטתה של מועצת העירייה. החלטת המועצה נתקבלה בהליך פגום של "הצבעה אילמת" - כמסתבר, כדי לכסות על האמת, קרא: פסילת המועמדים בשל

השקפת עולמם - ועל כן החליט בית-המשפט את שהחליט. בית-המשפט הוסיף וקבע כי על מועצת העירייה "לחזור ולקיים את הליך בחירת המועמדים מתחילתו" וכי "מוטל [על מועצת העירייה] להשלים הליך זה לכל המאוחר בתוך שישים ימים ממועד שימוע פסק דינו [פסק הדין שומע ביום 1.1.96]": פרשת נאות, שביט וסיעת מר"צ במועצת עיריית ירושלים, לעיל, שם, 129.

27. מועצת העירייה נתכנסה שוב לדיון, ושוב החליטה - ביום 22.2.96 - לפסול את מועמדיה של סיעת מרצ. כך מצאו עצמם בעלי-הדין פעם שלישית בבית-המשפט הגבוה לצדק: בג"צ 2463/96 סיעת מרצ במועצת עיריית ירושלים נ' מועצת עיריית ירושלים, פ"ד נ(4) 837. כאן נמצא לנו כי מועצת העירייה בירושלים הגדישה את הסאה, והחלטתנו היתה כי הרב נעמה קלמן-אזרחי והרב אהוד בנדל "יכללו ברשימת נציגי [עיריית ירושלים] למועצה הדתית בירושלים". אתיר לעצמי לחזור על דברים שאמרת באותו פסק-דין, וכך אמרת:

"מועצת עיריית ירושלים הינה גוף ציבורי, וניתן היה לצפות כי תנהג כראוי לגוף ציבורי בעניינה של המועצה הדתית. שתי פעמים עלה עניינה של המועצה הדתית לפני בית המשפט הגבוה לצדק, ושתי פעמים אמר בית המשפט את דברו, צלול וברור. מועצת העירייה לא שעתה לאשר נאמר לה אלא המשיכה ללכת בדרכה והיא דרך ללא-מוצא. והנה נקראנו עתה להכריע בנושא בשלישית. בשינויים המחוייבים מן העניין אחזור - כמעט מילה במילה - על דברים שאמר השופט ברנזון בהקשר אחר, וכך אומר: 'רואה אני כעת, כי כנראה הטלנו על מועצת עיריית ירושלים תפקיד קשה-מנשוא שאינה יכולה ומוכנה לעמוד בו. במצב דברים זה, לא לכבודה של המועצה הוא, ולא לכבודנו אנו, וזה גם לא לטובת הציבור, לתת לענין זה להתגלגל הלאה ללא מעצור וללא תכלית מעשית.' (בג"צ 24/71 קידר נ' בית הדין הרבני האזורי תל-אביב-יפו, פ"ד כו(1) 608, 613-614).

והנה שוב נפגשים בעלי-הדין, זו הפעם הרביעית, בבית-המשפט.

28. פסק-הדין האחרון ניתן ביום 17.11.96. ביום 10.12.96 הודיעה מועצת העירייה לשר הדתות על רשימת מועמדיה - בהם העותרים 6 ו-7 - בתיק בג"ץ 4247/97 - אך מכיוונו של שר הדתות, כנאמר: אין קול ואין עונה ואין קשב. פניות חוזרות ונישנות של העותרים אל השר - פניות רבות - אף לא נענו.

לסוף העלה שר הדתות התנגדות למועמדי סיעת מרצ (אשר נכנסו לרשימת מועמדי העירייה בעקבות הצו המוחלט שניתן ביום 17.11.96), ובטופס חוות-הדעת ההדדית שהעביר השר ביום 11.8.98 כך כתב:

"השר מתנגד למועמדותם של גב' נעמה קלמן אזרחי ומר אהוד בנדל בשל התנגדות חריפה של הרבנים.
כן נודע לנו שמר אהוד בנדל עזב את ירושלים."

כך עלה נושא הרכבה של המועצה הדתית לפני ועדת השרים.

29. משעלה הנושא לפנינו, ביום 2.11.98, עשינו מוחלט את הצו על-תנאי "במובן זה שעל ועדת נציגי השרים להחליט סופית בשמותיהם של החברים במועצה הדתית בירושלים עד ליום 9.11.98". עוד הוספנו והחלטנו, כי אם משום-מה לא תתקבל החלטה של ועדת השרים עד לאותו יום, תהא הימנעות הוועדה מקבלת החלטה שקולה כנגד החלטה הקובעת כי האנשים ששמותיהם נקובים בנספח מ/א [ובהם העותרים מס' 6 ו-7-בבג"ץ 4247/97] ... יהיו חברים במועצה הדתית בירושלים ...".

30. ביום 8.11.98, יום לפני היום שיועד לישיבתה של ועדת נציגי-השרים, כתבו שני הרבנים הראשיים לירושלים - הרב שלום משאש, הרב הראשי וראש אבות בתי הדין לירושלים, והרב יצחק קוליץ, הרב הראשי וראש אבות בתי הדין לירושלים - אל ועדת נציגי השרים בנידון "נציגי המועצה הדתית בירושלים". מפאת חשיבות וכבודם של הכותבים, נביא את הדברים כלשונם:

"...אנו מאשרים קבלת הזמנתכם להשתתף בישיבה בנושא הרכב המועצה הדתית בירושלים שנקבעה ליום ב', כ' חשוון תשנ"ט (9.11.98), והרינו להודיעכם את אשר הודענו בעבר, כי אנו מתנגדים בתוקף רב לצירופם של נציגי הרפורמים למועצה הדתית בירושלים.

המועצה הדתית בירושלים הייתה מורכבת מאז ומעולם מנציגים שונים שומרי דת ומסורת שחפצם היה בחיזוק שרותי הדת בעיר הקודש.

היות ונציגי הרפורמים אינם אמונים על כך - אין הם ראויים להימנות כחברים במועצה הדתית וצירופם יגרום למחלוקות מיותרות.

לא נסכים לשום שיתוף פעולה עימהם, ועל כן החלטתנו היא נחרצת להתנגד לצירופם."

31. ועדת נציגי השרים - בהרכב מר משה ליאון, נציג ראש הממשלה, מר אביגדור קולה, נציג שר הדתות ומר אבנר עמר, נציג שר הפנים - כינסה עצמה לישיבה ביום 9.11.98. בראשית הישיבה (כלשון הפרוטוקול) "ביקשה היועצת המשפטית לוועדה להסב את תשומת לב חבריה לכך כי על פי פסיקת בג"צ יש למנות את נציגי מרצ לפי בחירת הסיעה ואין להתעלם מבחירת הסיעה. היועצת המשפטית מבקשת מהוועדה לקבל החלטה ברוח זו". פרוטוקול הדיון ממשיך ומתאר לפנינו את המשך הישיבה, בה החליטו רוב חברי הוועדה (ה"ה קולה ועמר, בניגוד לדעתו של מר ליאון), לקבל את התנגדותה של הרבנות המקומית - דהיינו: לפסול את מועמדותם

של העותרים מס' 6 ו-71 בבג"ץ 4247/97 - ולמנות כחברים במועצה הדתית המיועדת, תחתיהם, את גב' מיכל שוחט ומר יוסי גיל. וכלשון הפרוטוקול:

"עיקרי הדין:

מועמדי הרשות המקומית - באשר לנציגי מרצ - נציגי מרצ הנוכחיים הינם מר אהוד בנדל וגב' נעמה קלמן אזרחי. התקבל מכתב מאת הרבנים המקומיים מיום 8.11.98 ובו הם מביעים את התנגדותם למועמדים הנ"ל משום שלדבריהם הם אינם אמונים על חיזוק שרותי הדת בעיר הקודש ולכן 'אין הם ראויים להימנות כחברים במועצה הדתית וצורפם יגרום למחלוקות מיותרות'.

בהתאם לנ"ל, מוצע על ידי חברי הוועדה: מר אביגדור קולה ומר אבנר עמר למנות את גב' מיכל שוחט ומר יוסי גיל במקומם. המדובר בשני חברי מועצת העיר מטעם מרצ אשר מסיימים בימים אלה את כהונתם בת 5-שנים במועצת העיר. אלו אנשים המודעים לצרכי העיר ומייצגים נאמנה את ציבור בוחריהם.

משה ליאון - מתנגד להצעה זו."

ועדת נציגי השרים אימצה איפוא את טיעונה של הרבנות המקומית, ולפיה "אין [העותרים מס' 6 ו-71] ... ראויים להימנות כחברים במועצה הדתית". שני טעמים היו להחלטה: הטעם האחד היה, שעותרים אלה - "נציגי הריפורמים" - "אינם אמונים על חיזוק שירותי הדת בעיר הקודש". הטעם השני היה, ש"צירופם [של העותרים 6 ו-71 - כחברים במועצה דתית] יגרום למחלוקות מיותרות". ואולם הרבנות המקומית לא טרחה כלל להניח תשתית-של-עובדות לדבריה אלה, לא לטעם הראשון להתנגדותה ולא לטעם השני. אכן, טענותיה של הרבנות לא יצאו כלל מגדרן של טענות, ולו משום שלא הונחו על כל תשתית ראיות שהיא. אין פלא בדבר, איפוא, שפרקליטות המדינה אף לא ניסתה להגן על החלטתה של ועדת השרים, ולנו לא נותר אלא לשבחה על-כך.

אין לנו אלא לתמוה על החלטתה של ועדת נציגי השרים. בהחליטם לפסול את מועמדותם של העותרים מס' 6 ו-71 אך בשל היותם "ריפורמים" - דהיינו: בשל השקפת עולמם - התעלמו רוב חברי הוועדה, במפגיע וביודעין, מפסיקת בית-משפט זה; והרי החלטתנו לא אחת ולא שתיים כי השקפת עולם, באשר היא, אין בה כדי לפסול אדם מהיותו חבר במועצה דתית. הדבר אף הובא לידיעת חברי הוועדה - מפורשות - מפיה של היועצת המשפטית לוועדה, וצר לנו על כי רוב חברי הוועדה - כעובדי מדינה - לא פעלו כפי שניתן היה לצפות מעובדי מדינה כי יפעלו.

היבענו תמיהה על החלטתה של ועדת נציגי השרים לפסול את מועמדותם של הרב קלמן-אזרחי והרב בנדל, ועל-כך נוסף ונאמר עוד זאת: כשם שאחרי תקיעה, שברים ותרועה תבוא תקיעה גדולה, כן אחרי

תמיהה תבוא תמיהה גדולה. ועדת השרים (ברוב דעות) לא החליטה אך על פסילתם של הרב קלמן-אזרחי והרב בנדל, אלא הוסיפה והחליטה כי תחתיהם יבואו הגב' מיכל שוחט ומר יוסי גיל. אשר לגב' מיכל שוחט, הבה נשמע את אשר אומרת היא עצמה על יחסה לשירותי דת יהודיים. וכך אמרה הגב' שוחט בישיבתה של מועצת עיריית ירושלים בישיבתה מיום 22.2.96 (נא ראו פסקה 27 לעיל); בישיבה זו נפסלה מועמדותם של הרב קלמן-אזרחי והרב בנדל ועימהם הרב מאיה לייבוויץ' והרב פרופ' ראובן המר):

"אני מאוד שמחה שדווקא בג"ץ החזיר את הדיון למועצת עיריית ירושלים דווקא בישיבה הראשונה שלי משום שאני חושבת שמועצת עיריית ירושלים עושה כאן מעשה שלא יעשה. לפי מה שאני יודעת, במועצה הדתית צריכות להיות מיוצגות כל הסיעות שמרכיבות את המועצה, מועצת העיר. מכאן שגם סיעות האופוזיציה צריכות להיות מיוצגות במועצה הדתית, והשיקול את מי אנחנו נבחר לייצג אותנו במועצה הדתית הוא שיקול שלנו, ואנחנו נמליץ על אנשים שאנחנו חושבים שהם המתאימים ביותר, אני חושבת שהארבעה שהמלצנו עליהם הם המתאימים ביותר. והקואליציה העירונית או מועצת העיר ירושלים יכולה שלא לאשר את האנשים שאנחנו ממליצים עליהם אם הם מצאו איזשהו פסול אישי באנשים האלה. אין בהם שוב פסול אישי, אני חושבת שהפסול האישי היחידי שיש להם זה שהם יותר טובים מהחברים האחרים שנבחרו למועצה הדתית, משום שיש להם ידע, משום שיש להם השכלה בתחום הדתי. אני רוצה להגיד משהו לגבי השיקולים של הקואליציה במי לבחור. המועצה הדתית יכולה להיות מורכבת מאנשים חילונים, אנשים כמוני למשל, ששירותי דת לא מעניינים אותם ואני לא צורכת שירותי דת, וכמה שיהיו בסביבתי פחות שירותי דת אני ארגיש יותר טוב, אבל המועצה הדתית לא יכולים לייצג אנשים ששירותי דת זה בנפשם? נכון שהם לא שייכים למגזר החרדי." (ההדגשה שלי - מ' ח').

(פרוטוקול זה של ישיבת מועצת העירייה צורף כנספח לעתירה בפרשת סיעת מרצ במועצת עיריית ירושלים; ראו פסקה 27 לעיל). נמצא לנו איפוא, כי הרב קלמן-אזרחי והרב בנדל - ששירותי-דת, על-פי דרכם, קרובים לליבם - נפסלו בידי ועדת השרים להיותם חברים במועצה הדתית; אך הגב' שוחט - המעידה על עצמה כי שירותי-דת אינם מעניינים אותה; כי אין היא צורכת שירותי-דת; "וכמה שיהיו בסביבתי פחות שירותי דת אני ארגיש יותר טוב" - דווקא היא נמצאה ראויה לשרת במועצה הדתית.

ועתה, יושב ירושלים ואיש יהודה - שיפטו נא ואימרו: החלטה זו - מה יהא דינה? את החלטתנו-שלנו הודענו, ועתה אמרנו אך להוסיף (על דרך ההמעטה): לא תמיהה היא; תמיהה גדולה היא.

32. נוסף ונדבר מעט בטעם השני שהביא את ועדת נציגי השרים לפסול את מועמדותם של העותרים מס' 6 ו-7, לאמור, הטעם שחברותם במועצה הדתית תסכל את פעולתה של המועצה. טענה זו עלתה לפנינו

כבר בעבר - הן בנושא השתתפותן של נשים במועצה דתית או בבחירת רב עיר והן בנושא השתתפותם של מי- שאינם-יהודים-אורתודוקסים במועצה דתית - ובכל פעם שעלתה הטענה שילחנה מעל פנינו.

אחת הפעמים הראשונות בהן עלתה הטענה היתה בפרשת פורז (בג"צ 953/87, 1/88 פורז נ' שלמה להט, ראש עיריית תל-אביב-יפו; סיעת העבודה בעיריית תל-אביב-יפו וחבריה נ' מועצת עיריית תל-אביב, פ"ד מב(2) 309). באותו עניין נשאלה שאלה אם נשים תשתתפנה בגוף הבוחר רב ראשי לתל-אביב-יפו, וטענת המשיבים היתה כי "הרבנים הראשיים לא יכירו בסמכותו של רב שנבחר על ידי אסיפה בוחרת הכוללת נשים". גם חלק מן המועמדים לכהן כרב העיר הבהירו כי לא יציגו מועמדותם אם תהיינה נשים בגוף הבוחר" (שם, 340). בית-המשפט דחה טענות אלה - ובתוקף רב - ביסדו את החלטתו על שני טעמים. אחד: הטענה נעדרת תשתית עובדתית, ושניים, "יכול שדבק בהחלטה פגם שבהתחשבות בגורם זר, ועל כל פנים דינה להיפסל בגלל חוסר סבירות קיצונית". אשר לטעם השני, כך הוסיף ואמר השופט שלמה לוי (שם, 341):

"גם לו סברתי, שהונחה תשתית עובדתית ... לא היה אפשר, לדעתי, לקיים את ההחלטה. ... אין זה מתקבל על הדעת מבחינת הדין, שהרבנים הראשיים יימנעו מלהכיר בבחירתו של רב עיר, שנבחר בהליך חוקי, גם אם להעדר הכרה זה תוצאות ממשיות, וקרוב אני לחשוב, שאין רשות ציבורית, הממלאת תפקיד על-פי דין, רשאית להניח או להביא בחשבון בכלל שיקוליה, שרשות אחרת, הממלאת תפקידים על-פי דין, תתנכר להחלטה חוקית שניתנה על-ידי הרשות הראשונה או תפעל לפי תכתיביה. ממילא נטייתי היא לקבוע, כי החשש שקיין בקרב הרוב במועצה, שמא 'יכשילו' הרבנים הראשיים את הרב שייבחר על-ידי אי-הכרה בסמכותו, לא יכירו מקומו בשיקולי המועצה, והוא מהווה שיקול זר, ששיקולו יש בה כדי להביא לפסילת ההחלטה. אכן, גם אם תמצי לומר, בניגוד לאמור לעיל, שמותר ליתן משקל מה לחשש האמור, הריהו בטל בשישים לעומת הצורך ליישם את עקרונות היסוד של שיטתנו המשפטית, ובהם הצורך להבטיח לאישה 'מעמד שווה בעיני החוק לא רק לגבי הכשרות 'לפעולה', במובן הצר של המילה, אלא מכל בחינה משפטית'."

דברים קשים וחדים כתער.

אותה טענה עצמה עלתה לפני בית-המשפט בפרשת שקדיאל; עלתה - ונדחתה. ראו דברי המישנה לנשיא השופט אלון, שם, 243-242, 271, ודברי השופט ברק, שם, 277.

כך היה אף בפרשת הופמן, רוטלוי וסיעת רץ במועצת עיריית תל-אביב-יפו (לעיל). באותו מקרה פסלה מועצת העירייה את מועמדותם של יהודים הנמנים עם התנועה ליהדות מסורתית והתנועה ליהדות מתקדמת להיותם חברים במועצה דתית. טעם הפסילה: הואיל וחברותם, כך נטען, "עשויה ... להכביד ולהפריע

לתיפקוד המועצה הדתית...". בית-המשפט במותב של חמישה דחה טענה זו, ואמר המישנה לנשיא השופט אלון בין שאר דבריו (שם, 696):

"... עם כל ההבנה לאפשרות קיומו של החשש שמתוך כך תופרע עבודתה התקינה של המועצה הדתית, אין בכך בלבד כדי להצדיק פסילתם של נציגי גופים פוליטיים-ציבוריים, על שום שבהשקפת עולמם האישית נמנים הם עם התנועה ליהדות מתקדמת ועם התנועה ליהדות מסורתית. כבר נאמר וחזר ונאמר בפסיקתו של בית-משפט זה כי החשש לקיומה של אפשרות זו לא די בו כדי לגבור על העיקרון של מניעת הפליה וקיום שוויון. כדי לגבור על עיקרון זה צריך שתוכח תשתית עובדתית של ממש שאכן זהו הגורל הצפוי לתקינות פעילותה של המועצה הדתית. ...

כפי שראינו, הצהירו העותרים כי אין בדעתם לשבש את תקינות פעילותה של המועצה הדתית, אלא מבקשים הם להימנות עם חבריה, כנציגי הגוף הפוליטי-ציבורי שברשות המקומית, ולדאוג לסיפוק השירותים הדתיים לכל מי שמבקש להיזקק להם. ... מן הראוי ומן הנכון לצאת מן ההנחה שהחשש שמקנן בלבם של כל אלה שהזכרנו, בדבר אפשרות שיתוק עבודתה של המועצה הדתית, הינו חשש שווא, והוא יתבדה...". (ההדגשות במקור - מ' ח')

אותה הלכה עצמה הונחה בפרשת נאות, שביט וסיעת מר"צ במועצת עיריית ירושלים (לעיל), בה

קבע השופט מצא (שם, 119):

"... קיום חשש להפרעת עבודתה התקינה של המועצה הדתית אין בו כדי להצדיק פסילת מועמדים על שום השקפתם האישית. חשש גרידא אינו גובר על עקרון השוויון ועל החיוב למנוע הפליה. והטוען כי יש לפסול מועמד בשל ההפרעה שתגרום בחירתו לתקינות עבודתה של המועצה הדתית, חייב להניח תשתית עובדתית להוכחת טענתו...".

כך היה אף בפרשת ברנב, שעה שדובר במועמדותה של אשה, חברה בתנועה ליהדות מתקדמת,

לכהונה במועצה הדתית בנתניה. ואמר השופט מצא (שם, בפסקה 20 לפסק-הדין):

"... כבר צוין בעבר, שקיום חשש להפרעת עבודתה התקינה של המועצה הדתית אין בו כדי להצדיק פסילת מועמדים בשל השקפת עולמם. חשש כזה אינו גובר על החובה לקיים את השוויון ועל האיסור להפלות בין מועמדים; והטוען כי יש לפסול מועמד בשל ההפרעה שתגרום בחירתו לתקינות עבודתה של המועצה הדתית, חייב להניח תשתית עובדתית להוכחת טענתו. ... טענת המשיבים לפנינו ביקשה להקים חשש לתקינות פעולתה של המועצה הדתית. ... מצד הרבנות המקומית, שמתוך מחאתה על מינויה [של העותרת] ... תסרב להשתתף בפעילות המועצה הדתית ומחמת אי-שיתוף פעולה זה תיגרם הפרעה למועצה אשר תתקשה למלא את תפקידה. משמעו הטענה היא, איפוא, כי די שהרבנות המקומית תזהיר, שאם למועצה הדתית ימונה מועמד שאינו לטעמה יימנעו נציגיה מלהשתתף בפעולות המועצה הדתית, והדבר יוביל לכך שהשר (או ועדת השרים) יצדקו בפוסלם את המועמד. לטעון כזה אין מקום בשום חברה מתוקנת. המשטר

הדמוקרטי מבוסס על סובלנות בין בעלי השקפות עולם חלוקות, שמכוח שיטת הממשל וסדרי החברה אנוסים לעיתים ליישב יחדיו, לחלוק זה על זה, ולפעול על-פי הכרעת הרוב."

לא אוסיף על דברים אלה, שאם אוסיף אמצא עצמי אך גורע. ואולם זאת אומר: תמה אני תמיהה גדולה, שאחרי כל החלטות אלו שהבאנו, על דברי הכיבושין שבהן - החלטות שניתנו בשנת 1988 (פרשות פורז ושקדיאל); בשנת 1994 (פרשת הופמן, רוטלוי וסיעת רץ במועצת עיריית תל-אביב-יפו); בשנת 1996 (בפרשת נאות, שביט וסיעת מר"צ במועצת עיריית ירושלים); ובשנת 1997 (בפרשת ברנר) - אחרי כל החלטות אלו באה ועדת נציגי השרים ומחליטה היא את שהיא מחליטה. תמהני כמה פעמים נוספות אמור בית-המשפט הגבוה לצדק לחזור על אותה הלכה עצמה, עד שעובדי מדינה מן-המניין יבינו כי עליהם לציית להחלטות בית-המשפט ושלא לייסד החלטות על טענות-קש שנידחו שוב ושוב. אכן, אין זה אלא שימוש לרעה בסמכויות שהחוק העניק לרשות מוסמכת.

קריית-טבעון

33. מאז הבחירות שהיו בקריית-טבעון ביום 2.11.93, לא חודש הרכבה של המועצה הדתית במקום. בישיבתה מיום 4.9.94 פסלה המועצה את מועמדיהן של סיעת מרצ וסיעת טל במועצה - מר גבריאל שביט והרב כליל שלום רוזנברג, העותרים מס' 12 ו-13 - בבג"צ 4247/97 - אך בית-המשפט ביטל החלטה זו בפרשת נאות, שביט וסיעת מר"צ במועצת עיריית ירושלים (לעיל). בית-המשפט הוסיף והחליט כי על מועצת קריית-טבעון "לחזור ולקיים את הליך בחירת המועמדים מתחילתו" ולהשלים הליך זה בתוך שישים יום מיום שימוע פסק-הדין. מועצת קריית-טבעון דנה מחדש בנושא מועמדיה למועצה הדתית, וזו הפעם החליטה לאשר את מועמדי סיעת מרצ וסיעת טל.

המשך ההליך התעכב במשרד הדתות (לא שמענו הסבר ראוי לכך), ולימים נודע כי הרבנות המקומית מתנגדת למועמדותם של מר שביט והרב רוזנברג. כך עלה עניינה של קריית-טיבעון לפני ועדת השרים.

בישיבת בית-המשפט מיום 2.11.98 הורינו את ועדת השרים כי תחליט בחילוקי הדעות עד ליום 9.11.98, וכפי שהודע לנו בישיבת בית-המשפט מיום 19.11.98, החליטה ועדת השרים לאשר את מועמדותם

של מר שביט והרב רוזנברג לחברות במועצה הדתית במקום. בכך נסתיים, למעשה, עניינה של קריית-טבעון (נא ראו עוד פסיקה 2 לעיל).

ערד (בג"צ 921/98)

34. מאז הבחירות שהיו בערד ביום 2.11.93, לא חודש הרכבה של המועצה הדתית במקום. מועצת העירייה קבעה כי מר גביראל בחן - נציג סיעת מרצ, העותר מס' 2 בעתירה שבבג"צ 921/98 - יוצע לכהונה במועצה הדתית כמועמד מטעם שר הדתות. השר קיבל הצעה זו וכלל את מר בחן בין מועמדי.

שאלת הרכבה של המועצה הדתית עלתה לפני ועדת השרים, וקודם אותה ישיבה הודיעו רבני העיר כי לא יתמכו במועמד שאינו מקיים אורח חיים אורתודוקסי. היו הליכים נוספים שלא נעמדו על פרטיהם, ובישיבתה של ועדת השרים מיום 18.10.98 התנגדו הרבנים המקומיים למינויו של מר בחן למועצה הדתית מטעם זה שאין הוא בקיא בענייני דת. ובלשון פרוטוקול הישיבה:

"הרבנים אינם מעונינים בבחירתו של מר גבי בחן, נציג סיעת מרצ, וזאת משום שגילה חוסר בקיאות בסיסי בענייני הדת ולפיכך אינו מסוגל לתרום לקידום שירותי הדת לציבור. לדעת הרבנים לא נתקיימו במר בחן מבחני ההתאמה האישית לתפקיד.

יהודה שפר - לפי פסיקת בג"צ, לא ניתן לפסול אדם המעונין בשירותי הדת או לפחות שאינו אנטי דתי.

משה ליאון ואבי קולה מקבלים את טענות הרבנים גם בענין זה."

יושם אל-לב כי נציג הפרקליטות, מר יהודה שפר, יעץ לוועדה כי שיקולי הרבנות המקומית אינם ראויים, ובצדק כך יעץ. ואולם דבריו של מר שפר התנפצו, כמסתבר, אל קיר אטום, והוועדה החליטה לפסול את מועמדו של מר בחן.

35. הטעם שהועלה לפסילתו של מר בחן - טעם אחד ויחיד - פסול הוא-עצמו ומטעמים שהארכנו לדבר עליהם למעלה. יתר-על-כן: מר בחן הודיענו בתצהירו כי מתעניין הוא בנושאי יהדות ודת; כי חבר הוא בקהילה המסורתית בערד; וכי פוקד הוא את בית-הכנסת "שירה חדשה" במקום. כן הוסיף והצהיר כי בכוונתו ללמוד על בוריים את הנושאים המעסיקים את המועצה הדתית ולתרום לעבודתה של המועצה כיכולתו וכישרו (מר בחן

הינו בעל השכלה וידע בניהול). אכן, לא ניתן להגדיר את מר בחן כ"אנטי-דתי" או כמי שאינו מעוניין בקיומם של שירותי הדת.

36. ואולם המשיבים אינם מרפים. טוען מר שפר בשמם, כי לסיעת מרצ - הסיעה הקטנה ביותר במועצה המקומית - נציג אחד בלבד במועצה, ובנסיבות העניין אין סיעת מרצ זכאית ממילא לנציג במועצה הדתית. אשר-על-כן, כך הוסיף וטען, אין משמעות לפסילתו של מר בחן בידי ועדת השרים.

טענה זו אינה מקובלת עלינו. הקורא את הכתובים ילמד ויידע כי כל שנעשה ושלא-נעשה בערד, נעשה ולא-נעשה - במישרין ובעקיפין - כדי לפסול את מועמדותו של מר בחן אך באשר אין הוא שומר-מיצוות אורתודוקסי; שמא נאמר: בשל כך שנימנה הוא עם הזרם המסורתי ביהדות. והרי זו היתה, לאמיתם של דברים, החלטתה של ועדת השרים. הנה-כי-כן, גם המועצה המקומית גם השר הסכימו כי מר בחן יכהן במועצה הדתית; והנה לפתע - מעשה-קסם ממש - מוצא עצמו מר בחן אל-מחוץ לגדר. אכן, ההחלטה על פסילתו של מר בחן נתקבלה ממניע בלתי-חוקי, ועל-כן דינה ליבטל ולעבור מן העולם.

סיכום

37. מטעמים שהיסברנו באריכות בפיסקאות 14 עד 36 לעיל, החלטנו בישיבות בית-המשפט שהיו בימים 2 בנובמבר 1991 - בנובמבר 1998, לעשות מוחלטים את הצווים לעניין של תל-אביב, חיפה, ירושלים, קריית-טבעון וערד, וחייבנו את המשיבים בהוצאות המשפט שהעותרים נשאו בהן, הכל כאמור בפיסקה 2 לעיל.

על דבר החלטתה של מועצת הרבנות הראשית

38. העותרים לפנינו הן סיעות במועצות של רשויות מקומיות, ובצידן עותרים יחידים, אלה המועמדים לכהן במועצות הדתיות של אותן רשויות מקומיות. העותרים היחידים - הרב נעמה קלמן-אזרחי והרב אהוד בנדל בירושלים; הגב' עמית אנטר-קרטס והגב' ברוריה בריש בתל-אביב; הגב' ענת פרוינד ועורך-דין יונתן פרידלנד בחיפה; מר גבריאל שביט והרב כליל שלום רוזנברג בקריית-טבעון, ומר גבריאל בחן בערד - הינם כולם, כל אחד מהם בדרכו-שלו, חברים בתנועה המסורתית (התנועה הקונסרבטיבית) או בתנועה ליהדות מתקדמת בישראל (התנועה הריפורמית). יהודים טובים הם, וראויים הם - על-פי פסיקתנו מתמול-שלשום - לשרת במועצות הדתיות של הערים והמועצות המקומיות במקומות מושבם. ואולם פגם אחד מצאו בהם

המשיבים, והוא: עצם השתייכותם לתנועה המסורתית ולתנועה ליהדות מתקדמת בישראל. ופגם זה - באשר הוא - הביא לפסילתם מהיותם חברים במועצות הדתיות במקומותיהם. עמדנו באריכות על הפסול שהחלטות-הפסול ניגעו בו, ומה לנו שנוסיף ונפרט. במקום זה לא ביקשנו אלא להוסיף ולהזכיר החלטה שקיבלה מועצת הרבנות הראשית ואשר ממנה צמחו כל ההחלטות שלפנינו כולן.

39. היה זה ביום א' בטבת תשנ"ו (1 בינואר 1996) שבית-המשפט הגבוה לצדק הכריע בפרשת נאות, שביט וסיעת מר"צ במועצת עיריית ירושלים (לעיל), הכרעה בה קבע כי החלטה על פסילתם של מועמדים למועצה דתית אך באשר נמנים הם עם הזרם המסורתי ביהדות או עם הזרם ליהדות מתקדמת, הינה החלטה בלתי-קבילה ודינה ביטול. לא יצאו אלא כשבועיים ימים מאז פסק-דינו של בית-המשפט הגבוה לצדק, וביום כ"ד בטבת תשנ"ו (16 בינואר 1996) כינסה עצמה מועצת הרבנות הראשית לדיון מיוחד בהרכבי המועצות הדתיות. בישיבה זו החליטה מועצת הרבנות הראשית כי "אין כלל להעלות על הדעת שילובם של אנשים ו/או גופים אשר אינם נאמנים להלכה ואף יוצאים חוצץ נגדה", וכי "מוסכם על כל חברי מועצת הרבנות הראשית, כפי שגם נקבע בשנים עברו, לשמור על החובה של שמירת מצוות התורה עפ"י ההלכה כתנאי לחברות במועצה הדתית". בסופה של ההחלטה נאמר כי "מועצת הרבנות הראשית פונה אל כל רבני ישראל לפעול עפ"י החלטה זו בבואם לאשר הרכבי המועצות הדתיות". וזו לשון ההחלטה במקורה:

"מועצת הרה"ר קיימה היום כ"ד בטבת התשנ"ו [16 בינואר 1996 - מ' ח'], ישיבה מיוחדת לדיון בשינויים בהרכבי המועצות הדתיות, כפי שעולה מפסיקת הבג"צ ביום ט' בטבת השתא [1 בינואר 1996; הכוונה היא לפסיקה בפרשת נאות, שביט וסיעת מר"צ במועצת עיריית ירושלים - מ' ח']".

לישיבה זו הופיעו גם חברי כנסת וגם משפטנים המלווים את הנושא. כל חברי המועצה הביעו דיעה נחרצת וחד משמעית כי בהיות המועצה הדתית הזרוע המבצעת של הרבנות הראשית במתן שירותים דתיים. כפי שנקבעים על ידי רבני ישראל על אדני ההלכה המסורה מדור לדור - אין כלל להעלות על הדעת שילובם של אנשים ו/או גופים אשר אינם נאמנים להלכה ואף יוצאים חוצץ כנגדה.

לפיכך, מוסכם על כל חברי מועצת הרבנות הראשית, כפי שגם נקבע בשנים עברו, לשמור על החובה של שמירת מצוות התורה עפ"י ההלכה כתנאי לחברות במועצה הדתית.

יש לחזק את הנאמר בחוק שירותי דת יהודיים משנת תשל"ב, כי אך ורק הרבנות הראשית ובאי כוחה - הרבנים המקומיים - יהיו מוסמכים לאשר חברים למועצה הדתית עפ"י התאמתם, אישיותם ואורח חייהם.

מועצת הרבנות הראשית קובעת כי כל סטייה מהוראה חד משמעית זו, תביא לפרישת הנציגים הדתיים מהמועצות הדתיות ולקריסת השירותים הדתיים ברחבי המדינה.

מועצת הרבנות הראשית פונה אל כל רבני ישראל לפעול עפ"י החלטה זו בבואם לאשר הרכבי המועצות הדתיות."

זו היתה החלטתה של מועצת הרבנות הראשית, ובעקבותיה הלכו כל הרבנים המקומיים ואף שרי הדתות. מכאן אף תובן אחדות הדעים לפסילתם של המועמדים השונים במקומות היישוב השונים בארץ.

אחרית דבר

40. היה זה בפרשת הופמן, רוטלוי וסיעת רץ במועצת עיריית תל-אביב-יפו, שבית המשפט הגבוה לצדק קבע כי הימנותו של פלוני עם קהילה שאינה קהילה יהודית אורתודוקסית - נדייק: הימנותו של פלוני עם התנועה ליהדות מסורתית או עם התנועה ליהדות מתקדמת - אינה פוסלת אותו מהיותו חבר במועצה דתית. פסק-הדין באותה פרשה ניתן ביום 26 בינואר 1994, ובאותו יום נזרע הזרע. במהלך השנים פקח הזרע עין והציץ הנָבֵט; הנבט הפך שתיל; השתיל גדל וצמח להיותו עץ; והעץ הפך עתה להיותו נושא-פירות. בפסק דינו זה כל שהיה עלינו לעשות הוא שנשלח את ידנו ונקטוף את הפרי. שלחנו את ידנו והפרי נפל בְּשֵׁל אל חיקנו.

אחר הדברים האלה

41. קראתי את חוות-דעתה של חברתי, השופטת דורנר, ואני מסכים, כמובן, לדבריה כי הרשויות המרכיבות את המועצות הדתיות נהגו שלא-כדין ושלא-כראוי בהתעלמן מן הייעוץ המשפטי שזכו לקבל. אני עצמי הארכתי לשיח על-כך, ומה לי שאוסיף. יתר-על-כן: הרשויות התעלמו באורח בוטה מפסיקתו החד-משמעית של בית-המשפט הגבוה לצדק - פסיקה עקבית, חד-משמעית ולא-מעטה; ומשהלכו באורחות עקלקלות, מה תימה כי מצאו עצמן לבסוף במבוי סתום.

חברתי מוסיפה ומפרטת בנושא יחסי היועץ המשפטי לממשלה ורשויות המדינה, ואני מסכים לעיקרי דבריה. זה לא מכבר הונח על שולחנו דין-וחשבון רחב-יריעה שכתבה "ועדת שמגר" - הלא היא ועדה הקרויה "הוועדה הציבורית לבחינת דרכי המינוי של היועץ המשפטי לממשלה ונושאים הקשורים לכהונתו" - וראוי כי נלמד היטב-היטב דברים שנאמרו בו. כולנו נסכים כי בית-המשפט הוא הפרשן המוסמך והאחרון של הדין. בריח-התיכון בכל פיתרון שנאמץ לנו חייב, איפוא, שיהא מושתת על הנחה כי בהתגלע חילוקי-דעות בסוגיית-משפט, תינתן לבית-המשפט אפשרות לעיין בנושא מכל צדדיו; לעיין - ולהכריע בו.

שׁוֹפֵט

השופט ח' אריאל:

1. אני מסכים לנימוקים שהועלו על-ידי חברי הנכבד השופט חשין ולדבריה של חברתי הנכבדה השופטת דורנר.

ברצוני להוסיף מילים מספר, במיוחד לגבי העמדה השלילית החריפה והבלתי מתפשרת, המבטאת את עמדת הרבנים ה"אורתודוקסיים", כלפי האישים והרבנים מהזרמים האחרים ביהדות, כגון ה"רפורמיים" וה"קונסרבטיביים", לגבי שיתופם במועצות הדתיות.

2. השירותים שהמועצות הדתיות היהודיות נותנות ליהודים הם שירותים המכוונים לכל היהודים על כל שכבותיהם וזרמיהם, ללא השקפה דתית ואף לאלה הנקראים "חילוניים". כל אלה זכאים ולעיתים חייבים לקבל שירותים אלה.

לא בכדי העיר השופט חיים כהן (בבג"ץ הנ"ל 586/76 הרב חרל"פ נ' ועדת השרים, פ"ד לא(1) 678, 680) כי אמות המידה של הכישורים והכשירויות של המועמדים צריכות להתבסס על אמות מידה חילוניות. אלא שיצא קיצפם של הרבנים האורתודוקסיים כלפי הזרמים האחרים, ולא דווקא נגד החילוניים, עד חורמה.

3. אני סבור כי עדיין ניתן לדבר אל רבנים אלה בדברי כיבושין, גם באימרות וגם בפסוקים, הידועים להם, שכן אף אם קיים רק סיכוי קלוש שאפשר ויתרצו ויראו את הדברים נכוחה, גם אם הם מביאים דבריהם בעידנא דריתחא וסוברים שמדובר ביהודים שחטאו, הרי: "ישראל אף על פי שהן חוטאין, הקב"ה נוהג בהן כצאן" (שמות רבה (וילנא) פרשה כד, ג) ו"ישראל, אין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמים" (סוכה, מה, ב) ו"כל ישראל נפש אחת ואם חטאו א' מהם כולם ערבים זה בזה" (ילינק **בית המדרש** (ירושלים תרצ"ח, ו) 84) ומכאן ש"כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא" (משנה, סנהדרין י, א).

כולם מצויים לנהוג באחוות אחים, בסבלנות ובסובלנות כלפי אחרים שכן היהדות "דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום..." (משלי, ג, יז) וכידוע "דברי חכמים בנחת נשמעים" (קוהלת, ט, יז).

4. הטענה, כי בשל צרופם של אותם יהודים-אחים, בזרמים שונים של היהדות, לא יופעלו המועצות הדתיות וכתוצאה מכך לא ינתנו השרותים הדתיים ההכרחיים, היא טענה מוזרה שתוצאתה חרב פיפיות לגבי כל האוכלוסיה, במיוחד האוכלוסיה שהרבנים רוצים בטובתה.

5. בעניין פורז הנ"ל (מב(2) 309, 342), שדן בעניין צרופה של אשה לגוף הבוחר רבנים, נשמעה טענת הרבנים, ילודי אשה, נגד צרופה של אשה. נזדמן לי לומר שם, בין היתר, את הדברים הבאים שהם טובים גם לענייננו:

"4. אוסיף עוד ואומר, כי אותה התראה של מי שחייב וצריך לדאוג לשירותי דת, כי לא ישתף פעולה עם רב שנבחר על-ידי נציגות שיש בה אישה ובכך עלול למנוע שירותי דת מכלל הציבור, אם היא נכונה - צורמת. צורמת עוד יותר "היענותם" של חברי המועצה להסכים לצורה כזו של בחירה. מעבר לכך מסופקני אם אכן היו הרבנים נוקטים את הדרך שהתריעו עליה ואם היו מממשים את התראתם".

מי יתן והרבנים ישכילו להפסיק את "מלחמות היהודים" וישבו שבת אחים גם יחד.

שׁוֹפֵט

השופט ד' דורנר:

אני מסכימה לפסק-דינו של חברי, השופט חשין.

עניין כהונתם במועצות דתיות של יהודים חברי התנועה ליהדות מסורתית והתנועה ליהדות מתקדמת הוכרע על-ידי בית-משפט זה, במותב מורחב, לפני קרוב לחמש שנים. היה זה בבג"ץ 699,955,1025/89 **הופמן ואח' נ' מועצת עיריית ירושלים ואח'**, פ"ד מח(1) 678. בפסק-הדין קבע בית-המשפט העליון, מפי המשנה-לנשיא אלון:

המועצה הדתית היא גוף מינהלי וכל עניינה וסמכותה אינה אלא סיפוק השירותים הדתיים היהודיים. כחברים במועצה הדתית יכולים לשמש לפי הפסיקה שבידינו, כל מי שמעוניין בסיפוק השירותים הדתיים. המועמדים [חברי התנועה ליהדות מסורתית והתנועה ליהדות מתקדמת] שעמדו לבחירה במועצות העיריות הצהירו שהם מעוניינים בסיפוק השירותים הדתיים. פסילת מועמדותם של מועמדים אלה מטעמים שבהשקפת עולם אישית יש בה משום הפליה, והיא סותרת את עקרון השוויון.
[שם, בע' 693.]

מאז פסק-דין זה לא חל כל שינוי בחוק שפורש בו או בכל דין רלוואנטי אחר. הרשויות השונות נדרשו איפוא למלא בשלמות אחר פסק-הדין. כלומר, היה עליהן לקיים את חלקן במינוין של מועצות דתיות תוך הימנעות מוחלטת מהתחשבות בהיותם של מועמדים לכהונה במועצות אלה חברים בתנועה ליהדות מסורתית או בתנועה ליהדות מתקדמת. ברם, כמתואר על-ידי חברי, השופט חשין, הרשויות ניצלו לרעה את המורכבות של ההליכים למינוין של מועצות דתיות, ובמשך שנים גררו את ההליכים הללו, ללא הצדקה ותוך הפרות בוטות, חוזרות ונשנות, של החוק. זאת, מתוך המטרה הפסולה והבלתי-חוקית של הימנעות ממינוי למועצות דתיות של חברים בתנועה ליהדות מסורתית ובתנועה ליהדות מתקדמת, ועל-סמך טענות-סרק, שחזרו ונדחו בשורה של פסקי-דין.

אגב כך, כמפורט בפסק-דינו של חברי, הפרו הרשויות לא אחת - במודע ובכוונת-מכוון - את חוות-דעתם של יועציהן המשפטיים, שהטעימו בפניהן את חובותיהן. הדין הוא, כי עמדתן של הממשלה ורשויותיה (להבדילה מדעותיהם האישיות של הנבחרים ועובדי-הציבור המכהנים בהן) בשאלות בדבר תוכן הדין הקיים נקבעת על-ידי היועץ המשפטי לממשלה. ראו בג"ץ 3094,4319,4478/93, בשג"ץ 4409/93 **התנועה למען איכות השלטון בישראל ואח' נ' ממשלת ישראל ואח'**, פ"ד מז(5) 404, בע' 425; בג"ץ 4267,4287,4634/93 **אמיתי - אזרחים למען מינהל תקין וטוהר המידות ואח' נ' ראש ממשלת ישראל ואח'**, פ"ד מז(5) 441, בע' 473; בג"ץ 320/96 **גרמן נ' מועצת עיריית הרצליה ואח'** (טרם פורסם), בסעיף 20. מובן, כי אין בכוחו של היועץ המשפטי לממשלה עצמו לתת חוות-דעת בכל שאלה משפטית שבה נתקלת רשות מינהלית כלשהי. נציגו, וביניהם אנשי הפרקליטות והיועצים המשפטיים של משרדי הממשלה, פועלים לעניין זה בשמו. היועץ המשפטי לממשלה ונציגו, בכל הנוגע למתן חוות-דעת בדבר המצב המשפטי הקיים,

אינם "יועצים" במובן השגור של המילה. חוות-דעתם מחייבת את הרשויות. עמדתם המקצועית היא עמדת הרשויות. דעותיהם האישיות של נבחרים או עובדי-ציבור בדבר המצב המשפטי הקיים אינן רלוואנטיות. בהפעילם את סמכויותיהם עליהם לקיים את חוות-הדעת המשפטיות של היועץ המשפטי לממשלה ונציגיו. בסמכותו הייחודית של היועץ המשפטי לממשלה - במקרים המגיעים להכרעה שיפוטית - לייצג בבית-המשפט את רשויות המדינה, ואגב כך לבקש את בית-המשפט לאמץ את עמדתו, אין כדי לגרוע מן הכלל המחייב את הרשויות לקיים את חוות-הדעת של היועץ המשפטי לממשלה. הפרתו של כלל זה - תוצאתה הבלתי-נמנעת היא הפרה של חוקי המדינה ושל פסקי-הדין של בית-המשפט, ובסופו של דבר פגיעה קשה בשלטון החוק, והמקרה שבפנינו יוכיח.

בפסק-דינו מהיום אין איפוא כל חידוש. על התנהגותן של רשויות במדינת ישראל, שהצריכה את מתן פסק-הדין, לא נותר אלא להצטער. תקוותי כי הלקחים המתבקשים יילמדו.

שׁוֹפֵט

הוחלט כאמור בפסק דינו של השופט מ' חשין.

היום, י"ד בכסלו התשנ"ט (3.12.98).

שׁוֹפֵט

שׁוֹפֵט

שׁוֹפֵט

G15.97042470